

Samhällskunskap

Bara de är som männen?

En intervju- och observationsstudie av tjejer på byggprogrammet

Examensarbete i samhällskunskap

Termin: HT 2009

Författare: Camilla Hellgren

Handledare: Hans Ekbrand

Uppsatsens längd: 9 982 ord

Abstract

Titel: Bara de är som männen?. *En intervju- och observationsstudie av tjejer på byggprogrammet.*

Författare: Camilla Hellgren

Termin och år: HT 2009

Institution: Statsvetenskapliga institutionen

Handledare: Hans Ekbrand

Syfte: Att undersöka vad det innebär att vara tjej på ett gymnasieprogram där majoriteten är killar, vilket spelutrymme tjejerna på ett sådant program har och vilka strategier de använder för att bemästra vardagen och skapa kvinnlighet

Huvudresultat:

De teoretiska utgångspunkter som låg till grund för denna studie var Archers analytiska dualism, Goffmans teori om stigma, Connells teorier om maskuliniteter, Forsbergs utformning av elevtyper, teorier om skolan och arbetsmarknaden med avseende på könssegregation samt genusteori.

För att få syfte och frågeställningar besvarade användes en kvalitativ metod, där sex tjejer som studerade på ett byggprogram intervjuades och observerades. Resultatet visade att tjejerna inte reflekterade speciellt mycket över sin minoritetsroll, vare sig före eller efter gymnasievalet. Från omgivningen hade de mötts främst av positiva reaktioner.

För att bemästra vardagen använde sig tjejerna av olika strategier. De glorifierade vad de ansåg vara typiskt beteende för killar och nedvärderade vad de ansåg vara typiskt beteende för tjejer. Trots detta fanns det tydliga grupperingar i klasserna där tjejerna drogs till varandra. Det fanns en manlig jargong som tjejerna var tvungna att hantera. De kunde antingen acceptera den, låta den rinna av eller säga ifrån. Observationerna visade att de flesta tjejerna vågade ta plats i klassrummet.

För att få svar på hur tjejerna skapade kvinnlighet använde jag mig av olika elevtyper. Det framkom att den femininitet som var eftersträvaransvärd på skolan kunde sammanfattas i elevtypen pojkflickan. Pojkflickan karaktäriserades av att våga ta i och inte vara rädd för att bli smutsig. Ändå använde sig tjejerna av traditionellt kvinnliga attribut för att särskilja sig från killarna. En annan elevtyp som också förekom bland tjejerna var klassens mamma. Klassens mamma var en tjej som hade koll på sina och klassens saker och tolkades som ett sätt för tjejerna att skapa en kvinnlighet utifrån omgivningens förväntningar.

Nyckelord: Genus, kön, byggprogrammet, femininitet, strategier, spelutrymme, stigma

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Introduktion	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
2. Teoretiska utgångspunkter	6
2.1 Margaret Archers analytiska dualism	6
2.2 Kön och genus inom forskningen	7
2.3 Maskulinitet och femininitet	7
2.4 Minoritetsroll	8
2.5 En könssegregerad skola och arbetsmarknad	9
2.6 Elevtyper	9
3. Tidigare forskning	11
3.1 Avhandlingar	11
3.2 Rapporter	12
3.3 Uppsatser	12
4. Metod	13
4.1 Metodval	13
4.2 Min metod	14
4.3 Metodproblem	15
4.4 Etiska hänsynstaganden	16
5. Resultat och analys	17
5.1 Minoritetsposition	17
5.1.1 Valet att vara i minoritet	17
5.2 Spelutrymme och strategier	18
5.2.1 Tycker bättre om killar	18
5.2.2 Grupperingar	19
5.2.3 Hantera jargongen	21
5.2.4 Våga ta plats	23
5.3 Kvinnlighet	24
5.3.1 Pojkflicka men med kvinnliga attribut	25
5.3.2 Klassens mamma	27
6 Avslutning	29
6.1 Diskussion	29
6.2 Lärarreflektion	30
6.3 Förslag till vidare forskning	31
Källor	32
Tryckta	32
Internetkällor	33
Bilagor	35
Bilaga 1 Presentation av informanter	35
Bilaga 2 Intervjuguide	36

1. Inledning

1.1 Introduktion

Sverige har länge haft en könssegregerad arbetsmarknad (Ahrne m.fl. 2000:79) och denna verkar också bestå. Manligt dominerade yrken tenderar att förbli manligt dominerade och kvinnligt dominerade yrken tenderar att förbli kvinnligt dominerade. Enligt SCB:s rapport *På tal om kvinnor och män* (2008) är endast 7 av de 30 största yrkesgrupperna att betrakta som jämställda (scb.se). Lastbils- och långtradaryrket är det mest mansdominerade yrket med endast 2 procent kvinnor. Intressant är att Sveriges Åkeri Norr precis har startat projektet *Förare på väg*. Ett av projektets mål är att öka jämställdheten inom åkeribranschen genom att locka fler kvinnor till fordonsyrkena. Organisationen anser att den machokultur som länge funnits inom branschen nu ska bort. En av de mest könssegregerade branscherna i Sverige, åkeribranschen, vill alltså bryta mönstret med en i princip helt manlig yrkeskår (forarepavag.se). Man kan tänka sig att även andra branscher som domineras av ettdera könet har samma målsättning. Borde inte till exempel byggbranschen, vars yrkeskår till över 90 procent består av män, också vilja ha fler kvinnliga arbetare (scb.se)?

Skolan och framför allt gymnasiet är den institution där den nya generationens arbetskraft utbildas. Om den könssegregerade arbetsmarknaden ska brytas måste skolan aktivt arbeta med att locka till sig och underlätta för det kön som är i minoritet på ett visst gymnasieprogram. I läroplanen för de frivilliga skolformerna, som gymnasiet följer, går följande att läsa:

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna ska uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är manligt och kvinnligt. (Lpf 94)

Lyckas skolan med detta uppdrag? Nationellt under läsåret 2008/2009 fanns det på byggprogrammet och fordonsprogrammet en klar övervikt, över 90 procent, av manliga elever (skolverket.se). På dessa program har avhoppet för tjejer också varit relativt stora, vilket väcker frågor om trivseln på programmen. Tidigare var det drygt 40 procent av de tjejer som påbörjade byggprogrammet som inte fullföljde utbildningen (Tallberg Broman m.fl. 2002:100). Statistik visar i alla fall att antalet tjejer på byggprogrammet sakta ökar. Under läsåret 2008/09 utgjorde tjejerna knappt 10 procent av alla elever i årskurs ett, en ökning i jämförelse med läsåret 2005/06 då knappt 6 procent av eleverna i årskurs ett var tjejer (skolverket.se).

Skolans uppdrag är att vara ”en skola för alla” (Johansson 2009:1) där skolan ska

förmedla grundläggande värden såsom allas lika värde och jämställdhet mellan kvinnor och män (Lpf 94). Lyckas skolan med detta uppdrag eller finns det särskilda svårigheter med att vara tjej på ett mansdominerat program som byggprogrammet? I denna studie tar jag avstamp i skolans uppdrag att vara en skola för alla samt i problematiken med den könssegregerade arbetsmarknaden. Min förhoppning är att uppsatsen ska kunna bidra med kunskap om vad som krävs för att skolan ska vara "en skola för alla", där eleverna tillåts utveckla sina intressen utan att mötas av fördomar om vad som är manligt och kvinnligt.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka vad det innebär att vara tjej på ett gymnasieprogram där majoriteten är killar, vilket spelutrymme tjejerna på ett sådant program har och vilka strategier de använder för att bemästra vardagen och skapa kvinnlighet.

Mina frågeställningar är följande:

- Reflekterade tjejerna vid gymnasievalet över den minoritetsposition i skolan, på den arbetsplatsförlagda utbildningen (APU) och inom det kommande yrket som detta val skulle leda till? Vad tänker de nu om minoritetspositionen? Hur reagerade omgivningen på tjejernas val?
- Vilket spelutrymme har tjejerna relaterat till sin minoritetsposition i skolan och på APU:n och vilka strategier använder sig tjejerna av för att bemästra vardagen?
- Vilken slags kvinnlighet positionerar sig tjejerna i och vad har de för strategier för att skapa kvinnlighet i en mansdominerad kontext?

2. Teoretiska utgångspunkter

2.1 Margaret Archers analytiska dualism

Inom sociologin finns olika synsätt som tillskriver agenten och strukturen olika mycket förklaringskraft. Ett synsätt tar avstamp i en makronivå. Här är agentskapet relativt svagt och strukturen bestämmer agenternas handlande. Ett annat synsätt utgår från en mikronivå. Här är individen i centrum och utgångspunkten är att hon har möjlighet att handla utifrån sina mål och intentioner. Agentskapet är starkt och individen anses vara en fri varelse. Problemet som uppstår med dessa två synsätt är att inget på ett tillfredsställande sätt kan förklara vad det är som påverkar människors handlande eftersom det tidigare synsättet reducerar människor till offer för strukturen medan det senare synsättet reducerar mänskligt handlande till enbart individuell vilja. Ett försök att överbrygga motsättningarna mellan dessa två synsätt finner vi hos Margaret Archer, i hennes teori kallad analytisk dualism (Danemark m.fl. 2003:126ff). Enligt den är samspelet mellan agent och social struktur det väsentliga studieobjektet.

I Archers teori anses agent och struktur vara två skilda fenomen som inte kan existera utan varandra. Att agent och struktur har olika kännetecken kallas i teorin för emergens. Strukturen kan inte existera utan agenten, då denne ständigt återskapar och förändrar strukturen. Agenten å sin sida kan inte existera utan strukturen, då denna villkorar handlandet. Agenten har möjlighet att återskapa och förändra strukturen men strukturen är mer än bara summan av agentens handlingar. Man kan se det som en trappa där det första steget utgörs av den sociala strukturen. Strukturen villkorar agentens handlingsmöjligheter genom att sätta upp begränsningar och möjligheter. Strukturen finns alltså redan innan en handling utförs. På nästa trappsteg äger den sociala interaktionen rum. Den sociala interaktionen är alla de handlingar som agenterna utför. Handlingarna är villkorade men inte bestämda av strukturen. Resultatet av den sociala interaktionen blir det tredje och sista steget, den strukturella elaborationen. Här har strukturen blivit förändrad, hur mycket kan variera, av agenternas handlingar. En ny struktur tar därför vid och vi är tillbaka på det första steget i trappan, där den nya strukturen villkorar agenternas handlingar (Ibid:133-139).

Den sociala strukturen fördelar möjligheter och begränsningar ojämlikt mellan olika individer och grupper av individer. Agenterna, som kan vara både enskilda individer och grupper, får därför olika intressen av att bevara eller förändra den sociala strukturen (Ibid:138). Agenter har olika positioner i strukturen och med varje position följer positionsintressen. Som agent kan man välja att handla i enlighet med eller emot sina positionsintressen men dessa olika handlingsalternativ är

förenade med olika kostnader, så kallade möjlighetskostnader (Danemark m.fl. 2003:145f).

2.2 Kön och genus inom forskningen

Inom teoribildningen om kön och genus finns skilda uppfattningar om hur dessa begrepp ska definieras. Tidigare användes ofta socialisationsteorin för att förklara könsskillnader. Enligt denna formas det sociala könet under individens livstid under påverkan av socialisationsagenterna, vilka kan vara föräldrar, vänner eller lärare. Synsättet utgår från att det finns ett biologiskt och ett socialt kön, där individen föds till ett kön för att sedan utveckla sin genusidentitet (Giddens 2003:112).

En annan teori som kan sägas vara en kritik mot socialisationsteorin tar avstamp i poststrukturalismen. Utgångspunkten är att även uppfattningar om den biologiska kroppen är ett resultat av kulturell produktion. Gränserna för vad som anses vara normalt är idag mer flytande än förut. Dessutom finns det möjligheter att förändra sin kropp via till exempel bantning, träning och även könsbyte (ibid:116). En av förespråkarna, Davies (2003), kritiserar socialisationsteorins, enligt henne, för stora fokus på socialisationsagenterna. Barnet lämnas inget eget aktivt handlingsutrymme utan blir passivt. Istället vill Davies (2003:26f) se kön som en del av den sociala strukturen, där individen är med och skapar och upprätthåller den. Individen kan aldrig bortse från den sociala strukturen men hon har möjlighet att reflektera över den.

Genus anses inte vara statiskt utan något som måste återskapas för att verka trovärdigt (se t.ex. Ambjörnsson 2004). För hundra år sedan var det inte kvinnligt att bära byxor, något som det mycket väl kan vara idag (Ahrne 2000:77). Connell (2003:20) vill rikta uppmärksamheten på relationerna och interaktionen mellan könen. Enligt honom handlar genus framför allt om de sociala relationer inom vilka individer och grupper agerar. Nordberg (2005:22) menar att genus bland annat är indelningen i två kön, där hierarkier och skillnader inom och mellan könen ständigt skapas.

2.3 Maskulinitet och femininitet

Davies (2003:27) anser att varken maskulinitet eller femininitet är en uppsättning medfödda egenskaper. Föreställningar om manligt och kvinnligt gör att flickor positionerar sig som flickor och pojkar som pojkar. Flickor och pojkar får också olika förväntningar och krav på sig. Connell (2008:69), som forskat på maskuliniteter, menar att dessa skapas under påverkan av ekonomiska och institutionella strukturer. Han anser också att maskuliniteter värderas olika och att det därför uppstår hierarkier. I skolan kan det handla om att idrottsprestationer värderas högt och att en atletisk maskulinitet hamnar högt upp i hierarkin (Connell 2008:71). Maskuliniteter och femininiteter är inte statiska utan kan variera mellan olika kontexter och tidsperioder. Ambjörnsson (2003)

upptäckte i sin studie av gymnasietjejer att det fanns en bild av den ”normala” tjejen som nästan alla ville vara. Denna norm varierade dock mellan olika grupper. Det finns alltså ingen bild av vad som är en sann kvinna eller sann man.

2.4 Minoritetsroll

I alla samhällen finns föreställningar om vad som är naturligt beteende och vad som är avvikande beteende hos människor. Detsamma gäller människors egenskaper. Utifrån dessa föreställningar delas människor in i olika kategorier (Goffman 1972:11). En sådan kategori är kön och när till exempel en tjej börjar på ett bygggymnasium blir det uppenbart för omgivningen vilket kön, det vill säga vilken kategori, hon tillhör. Om omgivningen anser det vara en olägenhet att vara tjej i skolan, blir hon en negativ avvikelse gentemot resten av gruppen. Omgivningen tillskriver henne egenskaper och en viss identitet som hon nödvändigtvis inte behöver ha. Dessutom har tjejen ett antal förväntningar på sig från omgivningen på hur hon ska bete sig. Om denna stämpling är negativ innebär det ett stigma. Människor tillskrivs alltså egenskaper från omgivningens förväntningar, trots att de kan vara felaktiga, och därmed kan individen tvingas spela en roll hon inte vill. Däremot behöver inte personen i fråga själv uppfatta sitt stigma. Hon kan istället ta avstånd från stigmat, slå vakt om sin identitet och se de andra som udda (ibid:12f+16+147).

En individ inom ett stigma kan försöka förändra situationen så att stigmat försvinner (ibid:18f). För tjejer på ett bygggymnasium kan det handla om att bemästra situationer som är fysiskt ansträngande genom att träna kroppen starkare. Det kan också handla om att undvika situationer som ger upphov stigmatiseringen (ibid:26). Ett exempel är att tjejer hoppar av utbildningen trots att de egentligen vill bli byggnadsarbetare.

Människor som befinner sig inom samma stigma kan känna gemenskap med varandra, då alla har liknande erfarenheter. Alla är jämställda och tillsammans hjälper och vägleder man varandra (ibid:28f+147). Tjejer som är i minoritet i skolan, kan finna frizoner tillsammans med andra tjejer. Inom tjejgruppen kan de vara sig själva och känna en frihet de inte känner på samma sätt med killar.

2.5 En könssegregerad skola och arbetsmarknad

Inom den svenska gymnasieskolan finns många nationella program där könsfördelningen är ojämn. På byggprogrammet är över 90 procent av eleverna killar (skolverket.se). Enligt Tallberg Broman m.fl. (2002:99ff) möts tjejer som väljer att påbörja en typiskt manlig utbildning generellt av mer positiva reaktioner från omgivningen än killar som inträder en typiskt kvinnlig arena. Detta kan delvis bero på satsningar som gjorts för att tjejer ska trivas på mansdominerade gymnasieprogram.

Däremot har det visat sig att tjejer inom dessa könshomogena domäner utsätts för granskningar och blir ifrågasatta. Kvinnliga elever som gjort könsbrytande utbildningsval får vara beredda på att förklara och försvara sina val.

Lärarna behandlar ofta eleverna på ett genusspecifikt sätt, vilket i sin tur ger eleverna olika förutsättningar. Maskuliniteter och femininiteter utvecklas därför i relation till de olika förväntningar som skolan och omgivningen har på manliga respektive kvinnliga elever. Maskuliniteter och femininiteter skapas och verkar ”genom att de är integrerade i djupt förankrade föreställningar i skolans vardagliga praktik och genusregim” (ibid:105). Man brukar tala om den osynliga läroplanen. Denna innebär att läraren sätter upp olika regler för könen. Utifrån detta lär sig eleverna olika strategier för att bemästra klassrumsklimatet. Ett exempel är att tjejer kan bli en slags assistent till läraren och därigenom få en del av lärarens makt (ibid:108ff).

Den könssegregerade arbetsmarknaden är inget statiskt tillstånd. Vad som anses vara kvinnliga och manliga yrken varierar över tid och mellan olika kulturer (Ahrne m.fl. 2000:79f). Varför den könssegregerade arbetsmarknaden kvarstår skulle med hjälp av Archers analytiska dualism kunna förklaras på följande sätt. Män och kvinnor har olika sociala positioner i den sociala strukturen. Att som tjej välja ett mansdominerat yrke innebär högre möjlighetskostnader jämfört med när en kille gör samma val. Sannolikheten blir därför mindre att en tjej gör ett sådant val. En del av förklaringen kan även ligga hos personalrekryterare, de så kallade grindvakterna, som kan hindra kvinnor att få anställning inom yrkeskårer som domineras av män. Till sist kan kvinnor, som arbetar på en manligt dominerad arbetsplats, ha svårt att anpassa sig till jargongen och att bli en i gänget (Ahrne m.fl. 2000:80f).

2.6 Elevtyper

Forsberg (2002) undersöker hur flickor och pojkar i grundskolan konstruerar kön i relation till andra elever och lärare. Utifrån observationer och intervjuer mejslas olika elevtyper fram. Elevtyper skapas i relation till andra elever och grupper samt till handlingar som sker i skolan. Elevtyper ska inte ses som fastlåsta positioner. En del elever kan röra sig mellan olika elevtyper beroende på sammanhanget. Forsberg använder elevtyperna till att analysera maktrelationer både mellan och inom könen. I sin studie fann hon en hierarkisk genusstruktur med en manlig överordning.

3. Tidigare forskning

3.1 Avhandlingar

Nordberg (2005) undersöker villkor, begränsningar och möjligheter för män som arbetar inom typiskt kvinnliga domäner. Studien visar att männen tenderade att tillskriva sig stereotypa manliga egenskaper. Omgivningen förväntade sig att männen skulle ta hand om de typiskt manliga arbetsuppgifterna, vilket de också gjorde. Framför allt inom förskoleyrket förväntades män bidra med manliga perspektiv och uppdelningen mellan ”kvinnliga” och ”manliga” sysslor betonades. Nordberg kom också fram till att begränsningarna fanns i heteroordningen och uppdelningen av två kön, där skräcken att uppfattas som den fjolliga bögen var överhängande hos många. Samtidigt fann hon också att männen kunde ta avstånd från dessa förväntningar om att utföra ”manliga” uppgifter och istället relatera till den så kallade reflexiva manligheten som innebär ett avståndstagande från den rådande könsordningen.

Ambjörnsson (2003) studerar hur tjejer på två olika gymnasieprogram skapar femininitet inom en heteronormativ ordning. Hon fann att synen på ”tjejen som alla vill vara” skilde sig åt mellan grupperna. Kontexten har således betydelse för vad som är eftersträvansvärt för en tjej att vara.

Johansson (2009) tar utgångspunkt i uppdraget ”en skola för alla” och frågar sig hur skolan som institution och social praktik bidrar till elevers identitetskapande. Hon kommer bland annat fram till att eleverna beroende på vilket gymnasieprogram de går på, möter olika förväntningar och krav både gällande prestationer och sociala relationer. Eleverna använder sig också av strategier för att bemöta eller ta avstånd från skolans ordningar och krav. Dock värderas alla elever mot skolans förväntningar och eleverna strävar i hög utsträckning efter att tillmötesgå den elevidentitet som efterfrågas på skolan.

Holm (2008) undersöker hur femininiteter och maskuliniteter framträder i skolan. Hon menar att det inom skolan finns ramar som påverkar elevers identitetsformande och att ramarna varierar utifrån bland annat kön. Resultatet visade att det inom skolan både finns föränderliga och stabila könsmonster och att femininiteter och maskuliniteter uttrycks olika beroende på kontexten. Eftersträvansvärda egenskaper för eleverna var att se bra ut, vara sportig, social och mogen och att ses som en individ. Det maskulina stärktes också som norm genom att killarnas handlingar glorifierades medan tjejernas kritiserades. Resultatet visade också att lärare är medskapare av könsordningen i skolan.

3.2 Rapporter

Holm (2009) har gjort en enkätundersökning om hur elever uppfattar skillnader mellan killar och tjejer i klassrummet. Hon kommer fram till att eleverna anser att tjejer i högre utsträckning än pojkar är ansvarsfulla, hjälper både lärare och andra elever samt får mest hjälp av läraren. Killarna anses störa mer, få fler tillsägelser och tävla om vem som är bäst. Holm har jämfört med liknande undersökningar som gjorts tidigare och finner att tjejer nu tycks ta mer plats i klassrummet än tidigare. Holm (2009:144) diskuterar om tjejer breddat sin repertoar och tagit till sig uppträdanden associerade med det motsatta könet.

3.3 Uppsatser

Storm (2005) har i sin C-uppsats undersökt hur män som jobbar inom äldreården upplever sitt arbete. Männerna ansåg inte att det fanns någon skillnad mellan dem och deras kvinnliga kollegor. Samtidigt visade resultatet på skillnader. Könen hade olika förväntningar på sig. Männerna blev "lyftkranar" och förväntades till exempel inte tvätta i samma utsträckning som kvinnorna. En annan C-uppsats *Kvinnor som minoritet i en manlig arbetsmiljö* (Olsson 2005) undersöker hur kvinnliga brandmän upplever arbetet. Resultatet pekade på att kvinnorna trivdes och blev en i gänget. De ansåg inte att arbetet ställde krav på någon form av anpassning.

4. Metod

4.1 Metodval

För att uppnå mitt syfte har jag genomfört intervjuer med sex tjejer som studerar på ett mansdominerat gymnasium samt observerat lektioner som tjejerna deltagit i. Intervju som metod är rimlig, då det bland annat är tjejernas egna tankar som är studieobjekten. Dalen (2007) sammanfattar varför intervjuer lämpar sig bra för studier av min typ.

Ändamålet med en intervju är att få fram träffande och beskrivande information om hur andra människor upplever olika sidor av sin livssituation. Den kvalitativa intervjun är speciellt lämpad för att ge insikt om informantens egna erfarenheter, tankar och känslor (Dalen 2007:9).

Det är alltså informantens livsvärld, det vill säga vardagsvärlden, som jag vill komma åt och få beskriven. Livsvärlden kan sägas vara en otolkad verklighet som vi alla upplever (Kvale & Brinkmann 2009:44).

Jag har valt att använda mig av samtalsintervjuer, vilket innebär att forskaren för ett samtal med informanten, där ordningsföljden av frågorna är oväsentlig (Esaiasson m.fl. 2005:254f). Om frågorna inte varit ordagranna under intervjuerna har kontentan ändå varit densamma. Jag har även uppfört olika teman som jag förhållit mig till under intervjuerna. Fördelen med detta arbetssätt är möjligheten att notera oväntade svar, att göra utvecklingar samt att göra uppföljningar på svar som varit otydliga (ibid:279).

Ekengren & Hinnfors (2006:75f) anser att det med fördel kan användas flera metoder i en studie med avsikten att stärka resultaten. Om resultaten i de olika undersökningarna pekar åt samma håll stärks trovärdigheten och en metodologisk bredd skapas. Utifrån detta har jag därför valt att komplettera intervjuerna med observationer. Observation som metod har fördelen att nya idéer och erfarenheter kan uppkomma som i sin tur leder fram till en ny teoretisk förståelse som annars kunde vara svår att nå utifrån enbart intervjuer (Davies 1999:130ff). Att själv vara med och erfara en situation kan dessutom vara annorlunda jämfört med om forskaren får situationen beskriven för sig i en intervju. Förståelsen av situationen kan därför bli mer fullständig när olika metoder kombineras (ibid:134ff+137). Observationer lämpar sig också väl för min studie eftersom jag explicit kan se hur tjejerna agerar, något som

de själva kan ha svårt att beskriva med ord i en intervjusituation. Nu fick jag möjlighet att studera situationer som de uppkom, i naturliga sammanhang för informanterna (Esaiasson m.fl. 2005:333f).

4.2 Min metod

Jag har intervjuat sex tjejer som går sista året på gymnasiet. Valet att intervju tjejer i årskurs tre gjordes med anledning av att eleverna där har längst erfarenhet av att gå på skolan och att ha APU. Två stycken går i klass A, en i klass B och tre i klass C (en presentation av tjejerna finns i bilaga 1). Alla tjejer går på byggprogrammet i en gymnasieskola i en storstad som utbildar elever till yrken inom byggbranschen.

Esaiasson m.fl. (2005:286) skriver att urvalet av informanter vid samtalsintervjuer med fördel ska vara personer som för forskaren är främlingar och som är få till antalet. Ekengren & Hinnfors (2005:88) skriver att urvalet av informanter brukar göras strategiskt vid samtalsintervjuer. Därför har jag använt mig av vad Esaiasson m.fl. (2005:210) kallar för ett bekvämlighetsurval. Jag använder mig av de informanter som var enklast att få tag på och har därför intervjuat tjejer på min VFU-skola^[1]. Jag har genom min lärarutbildare frågat tjejer om de velat bli intervjuade och alla som blev tillfrågade tackade ja. Jag sökte tjejer från klasser med olika ojämn könsfördelning. Samtliga intervjuer genomfördes på den aktuella skolan och tog mellan 35 och 65 minuter. Alla intervjuer spelades in med godkännande från informanterna. Innan intervjuerna berättade jag om studiens syfte för tjejerna.

Observationerna genomfördes efter intervjuerna. Fördelen med denna ordningsföljd var att jag kunde observera tjejerna med ett antal hypoteser i bakhuvudet. Jag visste ungefär vad jag letade efter och hade syftet klart för mig. Samtidigt försökte jag gå in i fältet med en öppen inställning för att inte låsa mina observationer och jag tillät nya hypoteser växa fram (Fangen 2005:35ff+41+51). I klass A medverkade jag under två lektioner, en i samhällskunskap och en i religionskunskap. I både klass B och klass C medverkade jag under en lektion i samhällskunskap. Alla lektioner pågick mellan 65 minuter och 90 minuter förutom en lektion med klass A som pågick i 30 minuter.

Urvalet av lektioner gjordes strategiskt eftersom jag ville medverka på lektioner där eleverna hade möjlighet att diskutera och göra sig hörda, något som sker under lektioner i samhällskunskap och religionskunskap. Dessutom ska jag bli lärare i dessa ämnen. I klass B presenterades jag och min närvaros syfte av läraren och i klass A presenterade jag mig själv och mitt syfte. I klass C skedde ingen närmare presentation då alla redan visste vem jag var.

En lärare i klassen hade pratat om mig och förklarat att jag ville intervjua tjejer. Inför observationerna ställde jag upp olika teman. Det handlade om att observera samspelet mellan eleverna, vilka de satt bredvid och kommunicerade med, hur ofta de pratade och vad de pratade om, kläder och andra attribut, tillsägelser från läraren samt deras engagemang under lektionen. Fördelen med teman är att upptäcka oväntade saker (Fangen 2005:81).

Under observationerna var jag framför allt en observatör men eftersom eleverna redan hade träffat mig, var det svårt att vara helt passiv. Jag pratade därför en del med eleverna som innefattade allt från om jag skulle intervjua dem till saker som var aktuella för lektionen. Fördelen med att inte vara helt passiv är möjligheten att närmare förstå det sociala samspelet mellan personer (Fangen 2005:30). Samtidigt medverkade jag inte under raster och fritid och därför var rollen som observatör den primära.

4.3 Metodproblem

Vid intervjuer och observationer kan olika problem uppkomma som är viktiga att beakta. Ett problem som kan dyka upp vid både intervjuer och observationer berör den strukturella skillnad som finns mellan forskare och informant. Bara min blotta närvaro kan påverka hur situationen fortlöper, den så kallade forskareffekten (Esaiasson m.fl 2005:293). Denna motverkar jag bäst genom att diskutera och problematisera vilka eventuella effekter jag som person kan ha på mina informanter (Fangen 2005). Eftersom jag är ung och relativt lik tjejerna, tror jag att de kände sig bekväma i både observations- och intervjusituationerna och att dessa förlöpte utan att intervjusvar märkades.

Ett annat problem berör intersubjektiviteten, det vill säga om andra forskare hade operationaliserat materialet på samma sätt som jag gjort. För att undvika en allt för subjektiv tolkning är det viktigt att jag har en god och relevant teori och tidigare forskning, som bär upp studien samt att jag tydligt redovisar hela tolkningsprocessen (Dalen 2007:71+115f, Esaiasson m.fl. 2005:342).

Ett tredje problem som kan uppkomma är att jag vid intervjun förutsätter att informanten med sitt uttalande menar något hon inte menar (Dalen 2007:121). Samtalsintervjun ger dock möjlighet att fråga om svaret är oklart och på så sätt minimeras denna risk.

Ett fjärde problem som kan uppkomma är en så kallad rollkonflikt. Rollkonflikten kan uppstå om forskaren inte riktigt vet sin roll i sammanhanget (Davies 1999:138f). Detta benämns ofta som ”go native” och innebär att forskaren identifierar sig så starkt med ett fenomen att forskarrollen glöms bort (Esaiasson m.fl. 2005:344). Då jag bara observerat ett fåtal lektioner och inte kände

några elever sedan tidigare, finner jag denna risk minimal.

4.4 Etiska hänsynstaganden

Vid intervjuer med och observationer av människor behöver man göra vissa etiska hänsynstaganden. Vetenskapsrådet (2002) har satt upp fyra forskningsetiska krav: informations-, samtyckes-, konfidentialitets- och nyttjandekravet (se även Kvale & Brinkmann 2009). Jag anser att jag följt dessa krav. Jag informerat alla deltagare om studiens syfte, att medverkan är frivillig och att de har rätt att avbryta intervjun eller be mig lämna klassrummet när som helst. Alla informanter var myndiga och medverkade frivilligt. De är anonyma i studien och jag har informerat dem om att jag inte kommer att yppa deras identitet. Det insamlade materialet används endast i forskningssyfte.

5. Resultat och analys

Nedan presenterar jag resultaten från de intervjuer och observationer som genomförts. Resultatet diskuteras och analyseras löpande. En presentation av tjejerna finns i bilaga 1.

5.1 Minoritetsposition

I det här avsnittet besvaras den första frågeställningen som rör tjejernas minoritetsposition.

5.1.1 Valet att vara i minoritet

Alla tjejer förutom Astrid valde byggprogrammet som förstahandsval till gymnasiet. Astrid ville egentligen bli frisör men poängen räckte inte till. Valet att gå byggprogrammet är dock inget hon ångrar idag. Anna valde byggprogrammet eftersom hon anser sig vara mer praktiskt lagd. Cajsas hade bestämt sig sedan länge att hon skulle bli någon slags snickare och Cecilia hade egentligen ambitionen att bli målare men efter att fått prova på de olika yrkerna föll hon för snickeriet. Hon förklarar vad det var hon gillade:

[D]et var väl det där grova. För att det är inte så att man behöver vara jättenoggrann och sådana grejer. Och så, det är de där grova grejerna som jag tycker om.

Att det skulle vara mest killar både i skolan och på APU:n var inget som tjejerna hämmades av, snarare tvärtom. Som jag ska återkomma till, uttalade sig alla tjejer utom Astrid positivt om killar, medan tjejer ansågs jobbiga. Därför reflekterade ingen direkt över sin kommande minoritetsposition. Den var för många naturlig, då de hellre umgås med killar.

I stort tycker tjejerna att omgivningen menar att det är ”coolt” och roligt att de läser på ett byggprogram. Alla tjejers familjer stödjer deras val, förutom Cajsas mamma. Cajsas mamma är inte så förtjust i dotterns val. Cajsas förklarar:

Hon tycker inte att kvinnor ska jobba med sånt antar jag. Eller jag vet inte riktigt, vi pratar inte så mycket om det. Hon blir bara sur, så jag går därifrån.

Cecilia berättar att folk ibland kan undra om hon verkligen klarar arbetet då det är så tungt, men hon

säger samtidigt att ”det är inga som sagt något negativt i alla fall”.

När jag frågar Astrid om hon tycker det är en bra utveckling att fler tjejer söker till byggprogrammet svarar hon:

Ja, och jag har märkt att gubbarna på praktikplatserna också tycker det är roligt, liksom. Och de gillar ju också det här, att det blir mjukare stämning på byggplatserna. För annars så är det väldigt hårt och hårda skämt, och de gillar ju bara att det blir lite mjukare stämning.

Även killarna i klassen verkar tycka det är kul med tjejer i klassen, speciellt ser jag det i Belindas fall, där två killar under hela lektionen söker hennes uppmärksamhet. Dessutom upplever Astrid att tjejer är mer noggranna, vilket hon tror kan göra att tjejer lättare får jobb efter skolan. Ingen av tjejerna uttrycker därför explicit att de ständigt eller ofta reflekterar över sin minoritetsposition.

Att tjejerna valde byggprogrammet utan att i förväg fundera på mansdominansen kan utifrån Archers analytiska dualism tyda på en pågående strukturell elaboration. Tidigare har det knappt funnits några tjejer alls på skolan men idag börjar det sakta vända, framför allt inom målaryrket. När fler tjejer väljer byggprogrammet ändras inställningen till tjejers närvaro. Man kan också uttrycka det som att möjlighetskostnaden för en tjej att välja byggprogrammet håller på att sjunka.

Ingen av tjejerna uttrycker upplevelser av att vara negativt särbehandlad på grund av sitt kön. De upplever inte heller att minoritetspositionen innebär ett stigma.

5.2 Spelutrymme och strategier

I det här avsnittet besvaras den andra frågeställningen som rör tjejernas spelutrymme och strategier.

5.2.1 Tycker bättre om killar

Många av tjejerna uttryckte sin uppskattning för vad de menar är typiskt beteende för killar, medan de inte var lika förtjusta i vad de menar är tjejbeteende. Cecilia säger:

Tjejer pratar mycket skitsnack och det är mycket bakom ryggen och en dag kan de vara trevliga när de väl träffar dem de pratar skit om. Okej, det är inte så att vi aldrig pratar skit om andra men det är ändå inte på samma sätt. Och tjejer ska vara sådär prydliga och

peta på en sak som är fel och de fjäskar.

Belinda gjorde det klart för mig första gången vi sågs innan intervjun vad hon tyckte om tjejer. Det första hon sa till mig var att hon inte är speciellt förtjust i tjejer utan hellre umgås med killar. Senare under intervjun förklarade hon att många tjejer på samma plats leder till gnabb och skitsnack som snabbt sprider sig över hela skolan. Killar är inte sådana, menar hon. Anna menar att hennes umgänge i klassen är flexibelt, då hon ena dagen kan umgås med killar för att nästa dag vara med tjejer. Tendens till detta såg jag under mina observationer då hon under en lektion enbart pratade med en kille medan hon andra lektionen enbart pratade med en tjej. Hon berättar också att hon umgås mest med tjejer men ändå anser hon att tjejer spelar över och att de kommer med intrycket att ”jag är störst, bäst och vackrast”. Astrid däremot skiljer sig från de andra tjejerna i detta avseende:

Även om jag trivs väldigt bra med killar så är det alltid trevligt att ha tjejkompisar också runt om att bolla grejer med som man kanske inte vill prata med killarna om.

Hon är den enda av tjejerna som inte anser att tjejer i grupp är jobbiga eller pratar för mycket ”skitsnack”.

Alla tjejer utom en uttrycker alltså att de egentligen inte är så förtjusta i tjejer och därför är nöjda med att gå på ett mansdominerat program. De har en bild av hur tjejer generellt är och den bilden är de inte speciellt förtjusta i. Samma resultat får Johansson (2009:223) av tjejer i en teknikklass som också domineras av killar. De efterfrågar inte fler tjejer i klassen utan tycker, liksom mina informanter, att tjejer i stort pratar en massa skitsnack och att det är roligare med många killar. Holm (2008) kommer fram till att det är det typiskt manliga som är norm och det är dessa typer av egenskaper som efterfrågas och strävas efter, något som gäller för nästan alla av mina informanter. Att glorifiera vad tjejerna menar är typiskt manliga egenskaper och på liknande sätt nedvärdera kvinnliga egenskaper tolkar jag som en strategi för att öka sitt spelutrymme i en mansdominerad miljö. Holm (2008:205) visar också att det ger tjejer status att inträda på manliga domäner samtidigt som tjejerna får en underordnad position gentemot killarna. Att tjejer får en underordnad position är dock inget jag kunnat observera i den här studien.

5.2.2 Grupperingar

De flesta tjejerna anser att de trivs bra både i skolan och på APU:n. Dock anser många att det finns grupperingar i klasserna, något som jag även la märke till under mina observationer. Dessa

grupperingar är oftast efter kön och inte minst visar de sig i klass A och C där det finns flera tjejer. Cajsas i klass C menar att klassen delats upp i tre grupperingar där de tre tjejerna har blivit ensamma. Cajsas funderar på varför grupperingarna uppstått:

För att de [killarna] har samma intressen, typ. Det är i och för sig tråkigt för vi tjejer har ju nästan samma intressen som de andra. Men det blir ändå så att vi tjejer hamnar för oss själva. Det är tråkigt.

Under den lektion som jag medverkade vid i klass C, satt mycket riktigt Cajsas, Cecilia och Charlotte tillsammans avskilda från resten av klassen. Även i klass A bekräftar både Astrid och Anna att eleverna grupperar sig utifrån kön. Mina observationer i klass A och C visade också detta, då tjejer och killar aldrig eller sällan ens satte sig på samma bänkrad utan en klar skiljelinje uppstod mellan könen.

Belinda som går i klass B är ensam tjej i klassen. Hon verkar vara en i gänget, något som hon själv bekräftar:

Det känns väldigt bra, det är väldigt skön stämning, avslappnat, väldigt avslappnat och det är inte alls sådär spant och jobbigt utan det är alltid jätteskönt att komma till skolan och känna liksom att de här är mina klasskamrater, vad kul vi ska ha idag.

Skolan har en "tjejgrupp" som både Astrid och Charlotte berättar om. Astrid menar att tjejgruppen finns där för tjejer som stöter på problem i skolan och på praktikplatser på grund av att de är tjejer. Charlotte uttrycker tjejgruppens syfte som att "gadda ihop sig så att de typ blir vänner, så att man inte känner sig så ensam". Detta är dock inget som killarna verkar gilla, enligt Astrid. Hon berättar att de bland annat ogillar att hon går ifrån lektioner till förmån för tjejgruppen.

Att tjejerna dras till varandra skulle kunna tyda på att det ändå finns ett stigma på Sågskolan. Då tjejerna utgör en minoritet på skolan blir umgänget med andra tjejer en frizon där alla parter är jämställda, ett fenomen som Goffman (1972) diskuterat. Astrid berättar:

Min tjejgrupp om man säger så, vi är väldigt lika, liksom. Och de andra är lika på andra sätt så det blir ju liksom att man drar sig till varandra.

Nordberg (2005:266ff) skriver om homosociala nätverk och hur männen i hennes studie hade

gemensamma aktiviteter. Hon menar att dessa nätverk dels ger stöd till männen, dels konstruerar kön, där kvinnor fick stå för det annorlunda gentemot männen. Jag menar därför att tjejgruppen på skolan till viss del kan få den funktionen att tjejerna blir en ”annorlundahet” gentemot sina manliga klasskamrater som i sin tur kan påverka vilka som umgås med vilka. Undantaget är Belinda som inte verkar sakna någon tjej i klassen för då slipper hon skitsnacket samt att själv snacka skit om andra:

Men nu kan jag hålla undan det på ett annat sätt och umgås bara med killarna i klassen då. Men jag tycker att det är varken till eller från egentligen. Men det är klart, det hade kanske varit kul med en annan tjej. Samtidigt så är det det där skitsnacket, det är inte så kul. Det är jobbigt.

Även Holm (2008:170ff) skriver om uppdelningar utifrån kön, där några tjejer i en klass anser att killarna inte lever upp till deras förväntningar och därför nonchalerar dem. Hon skriver vidare om en grupp med enbart tjejer som benämner sig som tajta och goda vänner och som alltid sitter bredvid varandra på lektionerna. Denna tjejgrupp distanserar sig därför från resten av klassen genom sin slutenhet. Cajsa, Cecilia och Charlotte visar tydligt när de kommer till lektionen att de är en sluten grupp som distanserar sig från resten av klassen. De sätter sig tillsammans, vända mot varandra och pratar om saker som verkar engagera dem. De skrattar och söker ingen bekräftelse från resten av klassen. Visserligen tycker alla tre att det är tråkigt att det blivit en gruppering i klassen, där de hamnat för sig själva samtidigt som de aktivt distanserar sig från killarna i klassen. Johansson (2009:227) ser samma tendens då tjejer i en mansdominerad klass dras till varandra. Detta gjorde att tjejernas aktivitet i klassrummet ökade och de engagerade sig i lektionen. Jag anser därför att man kan tolka grupperingarna som en strategi för tjejerna att få ökat stöd hos varandra och värja sig mot killarnas dominans. Samtidigt kan grupperingarna vara ett sätt för killarna att utestänga tjejerna från deras gemenskap.

5.2.3 Hantera jargongen

Alla tjejer säger att de trivs väldigt bra på sina praktikplatser och de skiner upp när de får berätta om sina arbetsuppgifter. De upplever inte heller att ”gubbarna” ute på bygget tycker det är fel med tjejer inom branschen, snarare tvärtom. Anna menar:

På min praktikplats bryr de sig inte om att jag är tjej [...] Jag kan väl lika mycket som en kille kan.

Även Belinda bekräftar bilden då hennes arbetskamrater ”tycker det är jätteroligt att det kommer ut tjejer”. Charlotte menar att ”det är de äldre som är griniga och som inte vill anpassa sig”, något som även Belinda bekräftar:

Det är ju mycket mer tjejer nu som börjar komma och det får ju de gamla gubbarna acceptera. För det är framför allt de, tror jag, som är mycket emot det. En gammal tjock, skäggig gubbe, liksom. Jag tror inte att de är lika positiva till det som de yngre killarna är.

Samtidigt menar Belinda att ”man får ju ta att det är mycket fördomar. Det får man räkna med”. Många av tjejerna anser att det finns en typ av jargong, framför allt ute på praktikplatserna. Cecilia säger att det skämtas mycket om sex på praktikplatsen. Charlotte menar att arbetet i sig ”är väldigt manligt” och Belinda säger halvt på skämt, halvt på allvar att det är ”väldigt mycket testosteron i luften” och ”väldigt mycket sex hela tiden”. Just jargongen av sexskämt är inget som jag lade märke till under mina observationer. Jargongen visar sig kanske mer på praktiken och på raster. Dock verkar de flesta tjejerna vant sig vid sexskämten. Cajsa säger:

Jag är ju van att vara med killar så jag har ju alltid fått höra de där skämten. Det blir ganska mycket sexistiska skämt eller vad man ska säga. Men man vänjer sig. Man får inte ta det för seriöst. För de är inte seriösa, de skojar ju bara. Det får man förstå redan innan.

Cecilia menar att dessa skämt är roliga då hon ändå ”är van vid att jävlas och hålla på” och inte tycker om när ”allt är så seriöst”, utan hon skrattar alltid med när någon drar ett skämt. Charlotte och Astrid däremot verkar inte alltid tycka skämten är lika roliga. Charlotte menar att man som tjej måste:

kunna hantera, vad ska man säga, argument och kunna låta det rinna av en. Annars blir det jättetufft både psykiskt och fysiskt.

När jag frågar vad det är som ska rinna av svarar Charlotte att man ska låta kommentaren rinna av istället för att ta in den. Astrid sätter upp sina gränser och om någon skulle gå för långt skulle hon säga ifrån. Belinda är inne på samma spår och säger att om något problem skulle uppstå ”så får man ta upp det med personen ifråga”, något som hon menar är fullt möjligt då allt är ”på en väldigt

mogen nivå”. Den som skiljer ut sig är Anna som inte alls upplever att det finns en viss jargong utan att samtalsämnen i skolan och på praktiken är ”våldigt allmänna”. Ohlsson (2005) kommer fram till att de kvinnliga brandmännen hon intervjuat inte känner att de behövt anpassa sig till en viss jargong utan att de flesta är vana vid skämten. Hon spekulerar i om anledningen till detta kan bero på att kvinnorna är medvetna om vad som komma skall och att de sedan tidigare var vana vid mansdominerade miljöer. Alla tjejer utom Astrid uttalade att de hellre umgås med killar än tjejer. Därför är dessa tjejer redan vana vid en miljö som domineras av killar och borde därför inte överraskas av jargongen.

Tallberg Broman m.fl. (2002) menar att tjejer som gör könsöverskridande val på gymnasiet utsätts för granskningar. När Charlotte menar att ”de kör ju med en [...] men de testar nog lite mer när det är tjejer”, kan detta tolkas som en form av granskning. Belinda menar att det värsta man kan göra är att gnälla, det uppskattas inte och speciellt inte på praktikplatsen: ”då blir man illa omtyckt av alla istället”. Så även om de flesta av tjejerna verkar tycka skämten är roliga, verkar det finnas en oskriven regel om att man inte får gnälla.

Jag bedömer att det finns en jargong som karaktäriseras av sexistiska skämt och ett missnöje med gnäll som tjejerna måste hantera. Det finns tre olika strategier för att hantera denna jargong. Antingen låter man skämten rinna av, vilket gör att man stänger av så fort en kommentar eller skämt dyker upp. En annan strategi är att ta till sig jargongen och skämta med som en i gänget. Den sista strategin är att skämta med i den mån som man själv anser acceptabel men så fort den gränsen överträds säger man ifrån. Risken med detta är att uppfattas som gnällig, vilket medför att omgivningen kan tycka illa om en.

5.2.4 Våga ta plats

Alla tjejer utom Cecilia vågar fråga läraren om det är något de inte förstår. Cajsa har inga problem att fråga om hon undrar något:

Läraren är ju där för att hjälpa mig. Det är ju bara att fråga. De andra kanske inte heller förstår men det är många som inte vågar fråga. Och jag, jag kräver mycket av mina lärare.

Belinda ser också till att fråga, ibland så mycket att lärare ber henne vara tyst. Den som skiljer ut sig är Cecilia som inte alltid frågar om hon inte förstår med motiveringen att ”man känner sig så dum för det är självklart för vissa”. Cecilia tycker inte heller att hon alltid kan vara sig själv i skolan medan de andra tjejerna anser att de kan vara sig själva. Under mina observationer såg jag att de flesta tjejerna var engagerade och frågade rakt ut, högt och tydligt varför det var så eller så. Samtidigt i klass C under en värderingsövning där eleverna skulle ta ställning till olika påståenden,

sa inte Cecilia ett enda ord. Däremot var både Charlotte och Cajsa aktiva i diskussionen. Belinda som är ensam tjej i klassen verkar inte alls vara hämmad av situationen, snarare tvärtom. Under lektionen svarar hon rakt ut på frågor läraren ställer. Mitt under lektionen reser hon sig för att lämna klassrummet en stund, utan att motivera varför. Varken lärare eller elever reagerar. I klass A var mitt intryck att tjejerna tog mer plats än killarna, engagerade sig mer i lektionen och inte hade några problem med att fråga läraren. En tjej i klassen sitter och pratar rakt ut vad hon tycker och tänker utan att det egentligen har relevans för lektionen. Sammanfattningsvis ser jag ingen tendens att ju färre tjejer det går i en klass, desto mindre blir deras spelutrymme. Belinda verkar inte ha några problem med att vara ensam tjej eller med att prata och göra sig hörd. Hon verkar vara en i gänget. Däremot fanns det i klass C tydliga grupperingar där tjejerna inte var med i killarnas gäng. Dock verkar inte detta nämnvärt påverka deras spelutrymme med undantag för Cecilia. Men vad detta beror på, kan ha att göra med flera olika faktorer.

Läraren och dennes agerande påverkar också elevernas förmåga att ta plats. Tallberg Broman m.fl. (2002:105f) menar att lärare kan ha olika förväntningar på könen, vilket skapar olika förutsättningar för tjejer och killar. I Sågskolan kan det vara så att lärarna inte har dessa förväntningar utan låter tjejer och killar ta samma plats och utrymme. Att tjejer tar allt mer plats i klassrummet är även något Holm (2009) visar. Lärarna förväntar sig inte att tjejerna ska vara någon slags assistent till dem eller att de ska sitta tysta på lektionerna. Dock skiljer sig detta resonemang från Holms (2008:91ff) tidigare forskning. Hon ser nämligen att lärare har olika föreställningar om hur tjejer och killar beter sig, vilket också påverkar hur lärarna bemöter eleverna. Lärarnas speciella förväntningar på könen påverkar i sin tur synen på eleverna och huruvida de uppfyller förväntningarna eller ej.

5.3 Kvinnlighet

I det här avsnittet besvaras den tredje frågeställningen som rör tjejernas sätt att skapa kvinnlighet. Jag använder mig av elevtyper som jag själv urskiljt under studien.

5.3.1 Pojkflicka men med kvinnliga attribut

Som jag nämnt ovan anser de flesta tjejerna att vad de menar är typiskt beteende för killar är att föredra framför vad de menar är typiskt beteende för tjejer. Några av tjejerna menade också att de var pojkflickor, bland annat Anna, som alltid umgåtts med killar och Cajsa som gillar att hålla på med bilar. Den som skilde ut sig var Astrid som inte ville kalla sig pojkflicka.

På frågan hur man ska vara som tjej på skolan svarade alla utom Belinda att det inte

finns några sådana krav. Astrid menade:

Vi kör vårt eget race, liksom. Vi bryr oss inte om att bete oss på ett speciellt sätt för att det är en killskola. Sedan är det ju lättare eftersom vi är många tjejer nu också, det är ju svårare om man går här som ensam tjej. Då kanske man försöker komma in lite men vi kör ju som vanligt.

De andra tjejerna är inne på samma spår som Astrid. Belinda däremot menade:

Man ska ha mycket attityd, det tror jag. Att man ska ha väldigt mycket det här, att man är lite macho eller att man är lite bitchig. Så det är lite antingen eller. Antingen så är du en superbitch eller så är du lite macho. Jag tror faktiskt att det är lite så, antingen en pojkflicka eller en riktig flickflicka.

En pojkflicka har, enligt Belinda, pösiga kläder medan flickflickorna är ”superblonda” och har mycket smink.

Forsberg (2002) och Johansson (2009) skriver om elevtyper och elevidentiteter. Johansson menar att det beroende på kontexten är olika elevidentiteter som är ideal. Beroende på vilket program och vilken skola eleverna går på, möter de olika förväntningar och krav. De förväntningar som finns på tjejerna i Sågskolan verkar inte innefatta att bete sig stereotypt kvinnligt. I mina intervjuer framkommer det att det framför allt på praktikplatserna verkade finnas en oskriven regel att inte komma fixad till jobbet. Tjejerna verkar inte tycka att detta är något problem. Den femininitet som många av tjejerna representerar kan sammanfattas i en elevtyp som jag valt att kalla pojkflickan, en tjej som inte är rädd för att ta i och bli smutsig. Dessutom karaktäriseras elevtypen av att glorifiera vad de menar är typiskt manligt beteende och att nedvärdera vad de menar är typiskt kvinnligt beteende. Cajsja uttrycker det som att hon inte har något problem att arbeta eller umgås med tjejer med villkoret: ”bara de är som männen”. Detta resonemang stämmer överens med Connells teorier som innebär att en viss typ av femininitet blir mer eftersträvt än andra. I detta fall handlar det om att ha typiska manliga egenskaper. Detta är också i enlighet med Ambjörnssons (2003) resultat.

Storm (2005) menar att männen i hans studie inte behövt anpassa sig till det ”kvinnliga klimatet”, då de är en annan sorts man. En man ”som vågar vara känslig och företräda ett mjukare ideal” (Storm 2005:39). Liknande skulle det kunna vara för tjejerna i denna studie, som blir en

annan sorts tjej, en tjej som vågar rapa öppet, som vågar dra sexskämt och som inte har problem med smuts.

Under observationerna lade jag märke till att klädstilarna varierade mellan tjejerna. Vissa tjejer bar smink och högklackat medan andra inte gjorde det. Den enda gemensamma nämnaren för alla tjejer var det långa håret. Den pojkflickiga delen var därför inte explicit för alla tjejer gällande kläder och attribut under de tillfällen jag var med. Med en pojkflickig stil tänker jag mig oömma kläder, lågskor och inget smink. Tvärtom var de kvinnliga attributen tydliga bland många informanter och även bland de tjejer i klass A som jag inte intervjuade. Belinda hade en liten väska som hon bar med sig överallt, högklackade skor och en rosa tröja, Anna hade stora örhängen och Astrid en djup uringning.

Johansson (2009:225ff) jämför hur elever på ett omvårdnadsprogram och ett tekniskt program möts av olika förväntningar, där de förra bland annat lägger vikt på klädsel medan de senares intellekt är i fokus. För tjejerna i den här studien är den praktiska utbildningen i centrum. Det anses viktigt att prestera bra och då hindrar långa naglar, smink och uppsatt hår. I Nordbergs (2005) studie var informanterna rädda för att uppfattas som den ”fjolliga bögen” och en liknande rädsla skulle kunna finnas hos tjejerna. Dock innefattar rädslan här att uppfattas som en annan elevtyp, den prydliga tjejen som inte vill bli smutsig eller som är rädd för att bryta en nagel. Samtidigt har tjejerna när de är i skolan, där de teoretiska ämnena har en stor plats, möjlighet att sminka sig, måla naglarna eller ha högklackat eftersom dessa attribut då inte är i vägen på samma sätt som under det praktiska arbetet. De teoretiska ämnena ger därför en möjlighet för tjejerna att uttrycka en form av kvinnlighet som de har svårare att göra under APU:n. Däremot menade tjejerna att de inte kände sig påtvingade att uttrycka någon form av kvinnlighet. Snarare menade de att de ”skiter i det”. Belinda säger:

Jag vill kunna trivas i min kropp utan att någon annan ska behöva bekräfta den. Jag känner att ideal handlar mycket om att man förlitar sig helt och hållet på andra men vad är det för mening med det egentligen? Det är sådant jag försökt ta avstånd ifrån.

Cajsa menar att om hon hade tagit hänsyn till ett kvinnoideal skulle hon inte gå på ett byggymnasium medan Cecilia anser att om män kan bli sjuksköterskor ”och det är ingen som tycker de är idioter för det eller ser konstigt på dem, [...] varför ska inte vi gå mot strömmen då”? De tjejer som hade funderingar kring vad ett kvinnoideal är, tog alla tydligt avstånd från det. Den femininitet som de upplevde som styrande var något som de själva inte kunde identifiera sig med.

Många av tjejerna säger att de förändrats efter att ha gått på skolan ett tag. Cecilia menar

att ”går du här ett år, så kommer du inte vara lika prydlig som när du började här” och att ingen bryr sig oavsett ”hur skitig du än är”. Även Belinda menar att hon ”växte in i att vara byggarbetare” fort. Hon menar att det var bara att ”skippa långa naglar [...] och sminket”. Tjejerna har alltså en typ av femininitet som ideal, som ligger en bit ifrån det ideal som de uppfattar som rådande i samhället.

Att vara en pojkflicka ser jag som en strategi för att ta avstånd från en kvinnlighet som tjejerna uppfattar som eftersträvansvärd i samhället. Samtidigt visar observationerna på att tjejerna använder sig av attribut som i samhället ofta benämns som kvinnliga. Dessa attribut bedömer jag som ett sätt för tjejerna att skilja sig från killarna och på så sätt behålla sin kvinnlighet. Detta sätt att skilja ut sig på kan göra att tjejerna synliggörs och att killarna ger tjejerna mer plats i skolan och på APU:n. På så sätt ökar tjejernas spelutrymme.

5.3.2 Klassens mamma

Belinda och Charlotte ser sig själva som ”klassens mamma”. Charlotte menar att detta beror på hon har ”koll” på sina grejer, något som även Belinda menar att hon har:

Jag tror att jag är lite av en klassmamma. Ibland är jag sådär, men kom ihåg att vi har prov nu, så vi tar hand om varandra på olika sätt. [...] Alla har sin plats i klassen, så det är jätteskönt.”

Belinda berättar också att en klasskamrat kan ringa tidigt på morgonen, redan vid femtiden, för att fråga vilken tid de börjar första lektionen. Att Belinda har koll på saker är något som jag märkte under en lektion. En kille hade ingen penna varpå Belinda snabbt fiskade upp en penna ur väskan och gav den till honom. Under min observation i klass C, kom en sjuksköterska in i klassrummet för att hämta tre killar som alla var födda samma år. Sjuksköterskan sa årtalet varpå Cajsa namngav två av killarna och sa att de inte var där. Både mina intryck och några av tjejernas egna utsagor visar att de har koll och gärna vill hjälpa resten av klassen. Undantaget skulle här vara Anna som är väldigt skoltrött och som inte riktigt verkar engagera sig i klassen annat än i det sociala umgänget.

Som Tallberg Broman m.fl. (2002:105+109f) menar uppfattas lätt tjejer som mer ansvarstagande än killar, speciellt av läraren. Davies (2003:10+17) menar att barn lär sig vad som är manligt och kvinnligt, vilket kan hänga ihop med begreppet klassmamma. Det kan vara så att uppfattningen är att det är tjejers uppgift att hålla reda på resten av klassen.

Även lärarens beteende och förväntningarna påverkar och kan göra så att flickor och tjejer blir så kallade hjälplärare. Den inofficiella hjälpläraren hjälper läraren och sina klasskamrater. Även

om ingen av mina informanter direkt uppfattas som hjälplärare, anser jag ändå att det finns en sådan tendens. Både Belinda och Charlotte menar att de är klassens mamma som har koll på datum för prov etcetera och vill gärna hjälpa till. Cajsa visade sig hålla reda på vilka killar som var födda ett visst år och såg därför till att hjälpa sjuksköterskan. Storm (2005) är också inne på detta då han ser att informanterna i hans uppsats inte förväntas ta samma ansvar för till exempel tvätt eftersom de är män. På samma sätt kan tjejerna mötas av liknande förväntningar men i form av att hålla ordning på klassens angelägenheter. Elevtypen klassens mamma blir en strategi att skapa sig en kvinnlighet utifrån omgivningens förväntningar och att särskilja sig från killarna i klassen.

6 Avslutning

6.1 Diskussion

Syftet med denna studie var att undersöka vad det innebar att vara tjej på ett gymnasieprogram där majoriteten var killar, vilket spelutrymme tjejerna på ett sådant program hade och vilka strategier de använde sig av för att bemästra vardagen och skapa kvinnlighet. Resultatet visade att det fanns en strategi som gick ut på att närma sig den eftersträvansvärda femininiteten på Sågskolan, som jag sammanfattat i elevtypen pojkflickan. På så sätt återskapas en femininitet där pojkflickiga egenskaper blir eftersträvansvärda. Connell (2008) har funnit att maskuliniteter värderas olika och att det uppstår hierarkier. På liknande sätt värderas femininiteter olika i denna studie. Det framkom att de flesta tjejerna glorifierade vad de menar är typiskt beteende för killar. De distanserade sig från en femininitet som kan sammanfattas i elevtypen den prydliga tjejen, en tjej som är rädd att ta i och bli smutsig. Ändå använde sig tjejerna av traditionellt kvinnliga attribut för att särskilja sig från killarna. Samtidigt urskildes en annan elevtyp som jag kallat klassens mamma. Klassens mamma är en person som tar ansvar för sina klasskamrater och kan ses som ett sätt för tjejerna att skapa en mer traditionell kvinnlighet utifrån omgivningens förväntningar. Den bidrar också till att särskilja tjejerna från killarna i klassen. Elevtyperna var inte ömsesidigt uteslutande utan kunde kombineras. Astrid och Anna går båda i klass A, som har jämn könsfördelning. Astrid är den tjej som skiljer ut sig mest från övriga informanter. Hon är engagerad i tjejgruppen, glorifierar inte killar och säger sig inte ta hand om resten av klassen. Hon stämmer därför inte in på vare sig elevtypen pojkflickan eller klassens mamma. Detta tyder på att det i klass A finns fler möjliga och accepterade femininiteter som i sin tur möjliggör ett större spelutrymme att vara den man är. Jag har däremot inte sett någon tendens till att detta skulle påverka spelutrymmet i klassrummet.

En paradox som framkom var att tjejerna grupperar sig tillsammans trots sina åsikter att tjejer i grupp är besvärande. Med Goffmans (1972) resonemang kan tjejgrupperna bli frizoner, där tjejerna slipper killarnas krav och förväntningar. Att de grupperar sig tillsammans kan därför ses som en strategi för att öka spelutrymmet i klassrummet. Tillsammans blir tjejerna starka. Men det kan också vara ett bevis på en uteslutningsmekanism som killarna använder sig av. Om killarna inte ger tjejerna tillträde, har de bara varandra att närma sig och på så sätt har inte tjejerna lika stort spelutrymme som det först verkar. Grupperingarna väcker frågan om det finns ett stigma på Sågskolan. Tjejerna själva uttrycker inte detta men som Goffman (1972) säger kan stigman finnas utan att personerna inom det är medvetna om det. Jag har funnit att det både i skolan och på APU:n fanns en jargong som behövde hanteras. Strategin var att antingen tycka om jargongen, låta

kommentarer och skämt rinna av eller att säga ifrån. Samtidigt fanns det en oskriven regel att inte gnälla, vilket försvårade strategin att säga ifrån.

Johansson (2009:260) skriver om differentiering i gymnasieskolan utifrån bland annat kön. Frågan jag ställer mig är om differentieringen även innefattar en viss typ av femininitet? Det vill säga att en viss typ av tjej söker sig till byggprogrammet medan en annan typ av tjej söker sig till barn- och fritidsprogrammet. Tjejerna på byggprogrammet verkar sedan tidigare vara vana vid killar och det klimat som uppstår med många killar. Jag har också funnit att tjejerna anpassar sig till kulturen på skolan och arbetsplatserna. Detta väcker frågan vad som egentligen förändras när kvinnor intar manliga domäner. Uppfylls förväntningarna som uttrycks i till exempel projektet *Förare på väg?* Kanske spelar det ändå inte så stor roll som man först kan tro vilka femininiteter de kvinnor uttrycker som söker sig till mansdominerade yrken. Med Goffmans (1972) resonemang kommer männen först och främst att se sin kvinnliga arbetskamrat som just kvinna. De kategoriserar alltså henne utifrån hennes kön. Det är därför fullt möjligt att förekomsten av fler kvinnor på arbetsplatsen kan leda till förändringar oavsett vilka egenskaper kvinnorna har.

Att fler tjejer söker till byggprogrammet förändrar också den sociala strukturen. Med Archers begrepp är detta en strukturell elaboration. Bara genom sitt gymnasieval möjliggör tjejerna för andra tjejer att våga söka till byggprogrammet. För dessa potentiella byggnadstjejer blir möjlighetskostnaden för detta gymnasieval lägre, då de ser att andra av samma kön lyckats med samma sak. Det intressanta i sammanhanget är att mina informanter därmed bidrar till att förändra strukturen i en riktning de egentligen inte vill. Detta gäller i alla fall för majoriteten i denna studie. De flesta tjejerna var nämligen nöjda med att vistas i en miljö som domineras av killar och män.

6.2 Lärarreflektion

Studiens resultat ger ett bidrag till lärarprofessionen som kan vara viktigt att beakta. Inte minst för de lärare som arbetar på skolor som domineras av ettdera könet. Enligt lärarens yrkesetiska principer ska alltid eleven och dennes lärande vara i centrum. Som lärare är det därför viktigt att göra varje elevs skolgång så bra som möjligt och låta eleverna utvecklas i den riktning de önskar.

De flesta tjejer i denna studie är nöjda med sin minoritetsposition. Detta är något som bör få lärare att fundera på om det finns liknande uppfattningar hos deras elever. Är de killar som läser på vårdprogrammet också nöjda med könsfördelningen? Viktigt för läraren är också att fundera över vilka roller de elever som är i minoritet med avseende på kön får axla. Är rollerna könsstereotypa? Vissa av tjejerna i studien kunde kategoriseras som elevtypen klassens mamma, en person som hade ordning och reda på klassen. Kan det vara på liknande sätt på andra gymnasieprogram? Storm

(2005) visade att män inom vårddyrket blev ”lyftkranar”, det vill säga de fick lyfta allt tungt. Hur påverkar dessa könsstereotypa roller eleverna och hur kan läraren undvika att dessa roller uppstår?

Även om inte denna studie undersöker hur läraren bemöter och behandlar elever kan det vara värt att diskutera. Den osynliga läroplanen är något som varje lärare bör vara medveten om och man måste också fundera över vilka förväntningar man har på sina elever och om de skiljer sig åt mellan killar respektive tjejer. Majoriteten av tjejerna i denna studie tillskrev sig en femininitet som karaktäriserades av pojkflickiga egenskaper. Sannolikt har tjejerna på ett kvinnodominerat gymnasieprogram en annan eftersträvansvärd femininitet (se Ambjörnsson 2003). Som lärare kan det vara värt att fundera på. Det är nämligen inte säkert att tjejerna på byggprogrammet vill bli bemötta på samma sätt som tjejerna på ett kvinnodominerat gymnasieprogram.

6.3 Förslag till vidare forskning

Denna studie har besvarat en del frågor men den väcker också nya. I min studie är alla informanter elever på Sågskolan och på skolan finns bara byggprogrammet. Frågan är om de eftersträvansvärda femininiteterna hade varit fler om det funnits fler program på skolan? Eller hade tjejerna tydligare distanserat sig från de tjejerna som gick på andra program? Intressant hade också varit att intervjua tjejer som hoppat av byggprogrammet. Skiljer sig deras erfarenheter från mina informanters? Ett tredje intressant uppslag hade varit att observera tjejerna på deras arbetsplatsförlagda utbildning. Har tjejerna andra roller där än vad de har i klassrummet.

Källor

Tryckta

Ambjörnsson, Fanny (2003). *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Ordfront: Stockholm

Arhne, Göran m.fl. (2000). *Det sociala landskapet. En sociologisk beskrivning av Sverige från 50-tal till 90-tal*. Bokförlaget Korpen: Göteborg

Connell, R.W (2003). *Om genus*. Daidalos: Göteborg

Connell, R.W. (2008). *Maskuliniteter*. Daidalos: Göteborg

Danemark, Berth; Ekström, Mats; Jakobsen, Liselott & Karlsson, Jan CH (2003). *Att förklara samhället*. Studentlitteratur: Lund

Davies, Bronwyn (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. Liber: Stockholm

Davies, Karen (1999). "Närhet och gränsdragning..." ur Sjögren, Katarina (red). *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken*. Studentlitteratur: Lund

Dalen, Monica (2007). *Intervju som metod*. Gleerups: Malmö

Ekengren, Ann-Marie & Hinnfors, Jonas (2006). *Uppsatshandboken. Hur du lyckas med din uppsats*. Studentlitteratur: Lund

Esaiasson, Peter m.fl. (2007). *Metodpraktikan*. Nordstedts juridik AB: Stockholm

Fangen, Katrine (2005). *Deltagande observation*. Liber: Malmö

Forsberg, Ulla (2002). *Är det någon könsordning i skolan? Analys av könsdiskurser i etniskt homogena och etniskt heterogena elevgrupper i årskurserna 0-6*. Umeå Universitets Tryckeri: Umeå

Giddens, Anthony (2003). *Sociologi*. Studentlitteratur: Lund

Goffman, Erving (1972). *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Norstedts Akademiska Förlag: Stockholm

Holm, Ann-Sofie (2008). *Relationer i skolan. En studie av femininiteter och maskuliniteter i år 9*. Acta Universitatis Gothoburgensis: Göteborg

Holm, Ann-Sofie (2009). "Ungdomars syn på kön - nu och då" ur Wernersson, Inga (red) *Genus och förskola. Förändringar i policy, perspektiv och praktik*. Acta Universitatis Gothoburgensis: Göteborg

Johansson, Monica (2009). *Anpassning och motstånd. En etnografisk studie av gymnasielevsinstitutionella identitetsskapande*. Acta Universitatis Gothoburgensis: Göteborg

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur: Lund

Lpf 94 – Läroplan för de frivilliga skolformerna. *Lärarens handbok*. Lärarförbundet: Stockholm

Nordberg, Marie (2005). *Jämställdhetens spjutspets? Manliga arbetstagare i kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet*. Arkipelag: Göteborg

Tallberg Broman, Ingegerd m.fl. (2002). *Likvärdighet i en skola för alla. Historisk bakgrund och kritisk granskning*. Skolverket

Internetkällor

Olsson, Linda (2005). *Kvinnor som minoritet i en manlig arbetsmiljö – en studie av kvinnliga brandmän*. C-uppsats i psykologi, Kristandsstads Universitet.

Länk till uppsats: <http://eprints.bibl.hkr.se/archive/00000821/> Tillgänglig 2010-01-04 kl. 21.32

Storm, Palle (2005). *När Man är i minoritet. En kvalitativ studie om mäns upplevelser av sitt arbete i äldreomsorgen*. C-uppsats i socialt arbete, Stockholms Universitet

Länk till uppsats: <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:189721> Tillgänglig 2010-01-04 kl. 21.32

Skolverket.se: Skolverkets hemsida. Statistisk över könsfördelning på landets gymnasier år 2008/2009. Tabell 4 D. <http://www.skolverket.se/sb/d/1718/a/14862> Tillgänglig 2010-01-04 kl. 21.27

Scb.se: SCB:s hemsida. Rapporten, *Lathund om jämställdhet 2008: På tal om kvinnor och män*. http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0202_2008A01_BR_X10BR0801.pdf Tillgänglig 2010-01-04 kl. 21.28

Forarepavag.se: Projektet Förare på vägs hemsida: www.forarepavag.se Tillgänglig 2010-01-04 kl. 21.28

Vetenskapsrådet (2002). Länk till de forskningsetiska principerna:

www.vr.se/download/18.7f7bb63a11eb5b697f3800012802/forskningsetiska_principer_tf_2002/pdf

Tillgänglig 2010-01-04 kl. 21.29

Bilagor

Bilaga 1 Presentation av informanter

Här följer en presentation av informanterna och deras skola. Alla namnen är fiktiva liksom skolan och klassnamnen. Alla tjejer har fått namn som börjar på samma bokstav som den klass de går i.

Sågskolan är belägen i en svensk storstad och utbildar elever inom byggprogrammet. Skolan har 120 lärare och knappt 1000 elever. Av eleverna är en klar majoritet killar, 96 procent, medan endast 4 procent är tjejer.

Klass A har inriktning måleri och alla elever i denna klass ska således bli målare. I klassen går det sju killar och sju tjejer. Astrid är 18 år och trivs väldigt bra på skolan. Hon hade inte Sågskolan som förstahandsval men trivs väldigt bra nu och ångrar inte sitt val. Astrid är engagerad i en tjejgrupp på skolan, där tjejer kan träffas för att umgås, prata om saker eller stötta varandra vid uppkomna svårigheter. Anna är 18 år och hon trivs också bra på skolan. Hon valde först att bli snickare men bytte efter första året till måleri. Anna är väldigt skoltrött och hade hoppats på att skolan skulle vara mer ”slapp” än vad den är.

Klass B har inriktning mureri och alla elever i denna klass ska således bli murare eller plattsättare. I klassen går det femton killar och en tjej. Belinda är 18 år och studerar till plattsättare eftersom denna utbildning har en kortare lärlingstid. Målet är att bli inredningsarkitekt med en egen firma och då tycker hon det är bra med en praktisk utbildning i grunden. Till en början ville Belinda studera på hippologilinjen men bytte i sista sekund till murarlinjen. Hon trivs väldigt bra på skolan.

Klass C har inriktning snickeri och alla elever i denna klass ska således bli snickare. I klassen går det tretton killar och tre tjejer. Charlotte är 18 år och har som dröm att bygga sitt eget hus. Valet av program var därför lätt. Hon trivs väldigt bra med killar och valet till ett bygggymnasium kändes därför tryggt. Hon trivs bra men ibland kan hon uppleva att de gamla ”gubbarna” på praktikplatsen inte vill ha tjejer där. Cajsas är 18 år och är väldigt motorintresserad. Bland annat bygger hon och hennes pappa en rallybil ihop. Cajsas har sedan barnsben velat bli snickare och valet av gymnasium var inte svårt. Hon trivs väldigt bra i skolan. Cecilia är 18 år och ville först bli målare. Men vid skolstart fick alla elever prova på de olika inriktningarna och då föll hon för snickeriet. Hon trivs bra på skolan bland annat på grund av sina klasskamrater.

Bilaga 2 Intervjuguide

Elevens bakgrund

- Hur gammal är du?
- Var bor du någonstans? Hur bor du? (villa, radhus, lägenhet)
- Hur ser din familj ut?
- Har du en partner?
- Har du både killar och tjejer som nära vänner?
- Har du några speciella fritidsintressen?
- Vilken inriktning läser du, här på byggprogrammet?

Trivsel i skolan

- Varför valde du byggprogrammet? (något speciellt som lockade?). Halkade du in på ett bananskal, eller var det du alltid velat? (1:a handsval eller 2:a handsval).
- Trivs du på skolan? Vad är det som gör att du trivs/inte trivs?
- Hur upplever du lärarna?
- Hur upplever du sammanhållningen i klassen?

Trivsel på praktikplatsen

- Trivs du på din praktikplats?
- Hur är dina arbetskamrater?
- Vad har du för arbetsuppgifter på praktikplatsen?
- Har du haft en och samma praktikplats under hela gymnasietiden eller har du fått prova på olika?
- Om du hade fått välja helt själv, vilken är din drömpraktik/drömjobb?

Tjej på byggprogrammet/ i yrkeslivet

- Hur många andra tjejer finns det i klassen?
- Hur är din relation till dem?
- Vilka reaktioner har du möts av (tjejer/killar/familj), i ditt val av gymnasieprogram?
- Vad hade du för förväntningar på utbildningen? När du ser tillbaka har de uppfyllts eller har

det inte alls varit som du tänkt dig? På vilket sätt?

- Vilka fördelar och nackdelar ser du med skolan/ditt kommande yrke?
- Vilka kvalifikationer bör en byggarbetare ha?
- Varför tror du att så få tjejer väljer att läsa bygg?
- Anser du det bra, dåligt eller varken eller att det är så få tjejer på skolan och i yrkeslivet (inom byggbranschen)? Vad är fördelarna/nackdelarna? Exempel på när det är bra och exempel på när det är dåligt.
- Tänkte du på hur det skulle kännas att gå i en klass som domineras helt av killar, innan du valde gymnasiet? Tänker du på det idag?
- Vilka förväntningar tror du killarna (på skolan), lärare och praktikplatsen har på de tjejer som söker sig till byggprogrammet?
- Upplever du att den fysiska arbetsmiljön är anpassad för alla oavsett kön i skolan/på praktiken? Att det finns separata omklädningsrum för män och kvinnor, kläder som passar alla, hjälpmedel för att lyfta tungt m.m.?
- Upplever du att den psykiska arbetsmiljön är anpassad till alla oavsett kön i skolan/på praktiken? Jargong, skämt, samtalsämnen m.m.

Spelutrymme

- Hur ska man vara som tjej här? T.ex. speciella förväntningar? Kan man som tjej ha kjol, kort hår och komma osminkad? Tror du att det skiljer sig från andra program?
- Tycker du att du som tjej skiljer dig från tjejer som går på andra program? Tycker det att killarna skiljer sig från andra program?
- Hur tycker du att det är att vara i miljöer som domineras av killar/män?
- Upplever du att du är en i gruppen (i skolan), eller kan du uppleva ett utanförskap?
- Upplever du att du kan bli särbehandlad eftersom du är tjej i minoritet? (positiv/negativ särbehandling).
- Finns det arbetsuppgifter som du förväntas/inte förväntas göra eftersom du är tjej?
- Finns det arbetsuppgifter som du anser att du klarar bättre än de flesta killarna/männen?
- Upplever du att lärarna behandlar alla elever lika? Är det några som kan få fördelar p.g.a. kön, etablering i branschen m.m.?
- Känner du att du kan prata och vara som du själv vill vara i skolan/under praktiken?
- Om det är något du vill fråga under en lektion/under praktiken, gör du det då? Varför/varför inte?
- Tycker du att det är någon skillnad att samarbeta med tjejer/kvinnor eller killar/män? T.ex. vid en gruppuppgift i skolan, är det några som du helst jobbar med?
- Hur tror du dina klasskamrater ser på dig?
- Hur upplever du ditt självförtroende? Hur ser du på dig själv?
- Anser du att du är lika bra som dina klasskamrater i skolan och i ditt kommande yrke?

- Hur ser ditt liv ut om fem år? Vad har du för mål?

Strategier

- Reflekterar du någon gång över ditt handlande i skolan/på praktiken t.ex. detta kan jag inte fråga för då upplevs jag som dum eller detta måste jag fråga om för då upplevs jag som yrkeskunnig?
- Ser du någon skillnad på hur killar respektive tjejer handlar i skolan/på praktiken?
- Har du någon gång upplevt en svårighet i skolan eller på praktiken som du kommer ihåg? I så fall, hur har du tacklat den?
- Hur ska man vara, för att vara en i gänget i skolan och på praktiken?
- Har du känt att du någon gång varit tvungen att anpassa dig efter ett mer grabbigt klimat?
- Är det något som stressat dig i skolan eller på praktiken?

Syn på jämställdhet

- Vad är jämställdhet för dig?
- Vad innebär ett kvinnoideal för dig? Finns det något som kan sägas vara typiskt kvinnligt. Vill du leva upp till något speciellt kvinnoideal?

[1] VFU betyder verksamhetsförlagd utbildning